

84
і-23

1439/-

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ІВАСИШИН Наталія Михайлівна

РАННЯ ТВОРЧІСТЬ П.КОЗЛАНКА В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ "МАЛОЇ" ПРОЗИ
20-30-х РОКІВ.

Ю.01.02 -Українська література

Власу

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київський педагогічний
інститут ім. О. М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Київ - 1992

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313097

Робота виконана на кафедрі української літератури
Київського державного педагогічного інституту ім. М. П. Драгоманова

Науковий керівник - доктор філологічних наук
П. Г. Орлик

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук
В. А. Качкан

кандидат філологічних наук
С. С. Кіраль

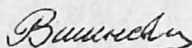
Ведуча організація - Дрогобицький державний педагогічний інститут
імені І. Я. Франка
/кафедра української літератури/

Захист відбудеться " " січня 1993 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої ради К ІІЗ.01.03 у Київському державному педагогічному інституті імені М. П. Драгоманова /252030, Київ, вул. Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського державного педагогічного інституту ім. М. П. Драгоманова.

Автореферат розісланий " " грудня 1992 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради

Г. П. ВИШНЕВСЬКА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми

Останнім часом загострилася увага громадськості, творчої інтелігенції до проблем духовного життя суспільства, історичної долі національної культури, її статусу, місця у зростанні національної самосвідомості, у виробленні високого рівня культури спілкування народів. Значні зрушення маємо і в пошуках істини нашими вченими-істориками, літературознавцями. "Повернення ряду видатних постатей /П.Куліш, В.Винниченко, Б.Грінченко, О.Олесь, М.Хвильовий, М.Зеров, М.Куліш та ін./ в літературно-мистецький обгг,- справедливо стверджує Юрій Ковалів,- безповоротне зняття з них вульгарно-соціологічних ярликів, осмислення суперечливої творчості цих письменників з позицій об'єктивного історизму зумовлює важливі соціально-психологічні зрушення в свідомості наших сучасників, сприяє відродженню генетичних джерел української культури, її розвитку як цілісного явища, введенню останньої до світового культурологічного контексту, з якого вони були вилучені."¹

Зроблено перші спроби синтетичного осмислення розстріляного Відродження в ґрунтовних, глибоких і об'єктивних працях М.Жулинського, М.Ільницького, В.Брюховецького, Л.Бойка та багатьох інших. І все ж - це крапля в морі. Українське літературознавство, як справедливо відзначала Оксана Пахльовська, ще не вирішило проблеми: "а як тепер інтегрувати в масив української культури той знищений її творчий потенціал, який так сором'язливо називається нині "забутими іменами", "білими плямами", хоч плями ті швидше криваві? Чи вироблена концепція для реалізації

¹Ковалів Ю. Літ-на дискусія 1925-1926 р.р. - С. 1990.- С.4.

цього безприкладного в історії літератури повернення загиблого материка в сучасний літературний процес? Чи здатна наша критична думка зді"снити амофтизацію і підключення в момент стикування двох історичних шарів літератури - сучасного і втраченого? Чи здатна вона на рівні теоретичному з'єднати тепер ті обрубані нерви, які мали зв'язувати літературу 20-х із сьогоднішнім днем? А чи здатна тільки вдруге і всоте вбивати вже мертвих, аналізуючи їхню творчість за допомогою псевдонаукового інструментарію давно дискредитованої соціалістичної теорії?"¹

А між тим, література репресованих письменників з їх творами-"підпілниками" і "непотерпілих" з їхніми легально опублікованими творами - далеко неоднозначна. Особливо це стосується письменників 20-30-х років і Східної і Західної України. Власне на цей час /1925-1929/ і припадає рання творчість П.Козланюка, щедро позначена печаттю наслідування І.Франка, В.Стефаніка, Марка Черемшини, Леся Мартовича.

Донедавна двадцять роки незмінно називалися буремними, романтичними і лише зараз відкривається справжня суть тієї трагічної доби, в яку починав свою письменницьку, журналістську, публіцистичну діяльність П.Козланюк.

У цьому зв'язку нам видається актуальною спроба об'єктивного поцінування ранньої творчості П.Козланюка в контексті складної й драматично-жорстокої його доби. Нагальну потребу переоцінки літературного процесу, нового прочитання української літератури - без диктату, без історичних ілюзій відчувають нині всі.

Мета і завдання дослідження

Автор дисертаційного дослідження ставить мету дати нову ін-

¹Пашльовська О. Старт з руїни космодрому// Літературна Україна.- 1989.- 3 серпня.

терпретацію літературного процесу 20-х років ХХ ст., показати місце і роль у ньому П.Козланюка. Всебічне, комплексне дослідження даної проблеми передбачає висвітлення таких питань:

- у світлі нових фактів та орієнтацій зробити спробу теоретичної реконструкції художнього життя міжвоєнного двадцятиліття на Радянській та Західній Україні;

- проаналізувати ранню творчість П.Козланюка в широкому контексті бурхливого часу з його драмами, трагедіями, історичними ілюзіями і самообманом;

- на основі всебічного аналізу збірки "Хлопські гаразди" в контексті "розстріляного Відродження" простежити вплив жовтневого перевороту, комуністичних ідей на художнє мислення

М.Хвильового, М.Зерова та ін. та їх трагічні наслідки;

- звернувшись до панорами літературного життя в Галичині, наповненого шуканнями, роздумами, пристрасною боротьбою суджень і високою відповідальністю за долю національної культури, дослідити генетику розвитку мистецтва ХХ століття, щоб розібратися у його животрепетних нинішніх проблемах і зробити спробу прогнозування його подальшого руху.

Матеріалом дослідження обрано ранні оповідання і фейлетони П.Козланюка, а також широке коло творів письменників репресованих і призабутих, маловідомих сьгоднішньому читачеві / Липа Ю., Королів-Старий В., Мосендз Л., Лудко Ф., Самчук У., Коленська Л., Домонтович В., Слісаренко О., Парфанович С., Івченко М., Лепкий Б., Хомик А., Гриневичева К. та багато інших/.

Українська радянська література вже на першому етапі становлення намагалася розпізнати сутність і перспективи соціальних змін, спричинених Жовтневою революцією. З огляду на це, ми до-

сліджуємо ранню творчість П.Козланюка в контексті письменства 20-х років, повертаючи "на світло" численні несправедливо забуті імена, факти, явища тодішньої літератури, що становить н о в и з н у нашої роботи.

Звертаючись до панорами творчого життя західноукраїнської інтелігенції 20-30-х років, сповнених пошуками, роздумами, боротьбою суджень і високою відповідальністю за долю національної літератури, дисертант намагається простежити генетику розвитку радянської літератури.

Методологічною основою дисертаційного дослідження вибираємо принцип історизму, що склався в теоретико-літературних концепціях видатних представників науково-естетичної думки ХХ століття.

Гарантом знаходження істини буде єдина сучасна методологічна система цілісного критичного аналізу, що на моністичній основі історизму вбирає в себе традиційні і нові, "точні" і гуманітарні, раціональні та інтуїтивні, інтерпретаційні та оціночні підходи.

В дисертації використовуються історико-генетичний, порівняльно-історичний і типологічний методи аналізу літературних явищ. Оперуючи нині найновішими /за часом і критеріями/ працями вчених-літературознавців та істориків, робимо спробу глибше й об'єктивніше осмислити значний і розмаїтий набуток літератури 20-30-х років - складний і неповністю реабілітований етап історії української культури.

Аналіз раннього доробку П.Козланюка в такому багатющому контексті дасть змогу, по-перше, по-новому оцінити автора "Юрка Крука", його місце і роль в українському літературному процесі, по-друге, зняти ярлики, так ясно начеплені репресованим пись-

менникам авторами нині діючих шкільних і вузівських підручників, історії української літератури, численних брошур і статей.

Отже, дисертація матиме теоретичне і практичне значення. Матеріали її можуть бути використані викладачами вузів при читанні лекцій з курсу історії літератури ХХ століття, у спецкурсах, на практичних заняттях тощо; скористаються ними вчителі-філологи та студенти при написанні курсових та дипломних робіт.

Апробація роботи

Основні положення дисертації лягли в основу наукових повідомлень на конференціях у Київському державному педагогічному інституті ім.М.Драгоманова /1985-1988/, Чернівецькому державному університеті /1988/, Тернопільському педінституті /1989/, Івано-Франківському педінституті /1989-1991/, а також на міжнародній конференції "І.Франко і світова література" /Львів, 1986/. Розділи і вся дисертація обговорювалися на засіданнях кафедри української літератури Київського державного педагогічного інституту ім. М.П.Драгоманова.

Матеріали дисертаційного дослідження знайшли відображення в тринадцяти публікаціях.

Структура і зміст дисертації

Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність і новизна вибраної теми, визначається предмет, мета, завдання і матеріал дослідження, аргументується методологія, методика аналізу, практична значимість роботи.

У першому розділі - "Літературне життя Львова 1920-1930 років. Місце П.Козлянюка в ньому" - робиться спроба на основі

аналізу й синтезу останніх досліджень з історії, літературознавства, обнародуваних раніше законсервованих матеріалів ще раз переосмислити процес становлення галицької літератури, знайти об'єктивні оцінки ранньої творчості П.Козлянюка.

Вже стало традицією, оцінюючи літературний процес в Україні, окремо вирізняти галицький регіон, оскільки організм українського народу впродовж століть безжалісно шматувався, кожний раз набираючи нового забарвлення і специфіки. Буржуазно-шляхетська Польща вдавалася до різних способів пропаганди, ідеологічного та економічного тиску, щоб перетворити анексовану собі "з поворотом" Східну Галичину в санітарний кордон між молодю Республікою Рад та Заходом. Головним завданням політичної пропаганди було виховання ненависті до Рад. Західно-українські землі мали лишатися аграрним доважком полісу, а їх корінне населення підпадало під дедалі більший пресинг на соціальні права, моральні підвалини, релігійні переконання, національні почуття. Тенденції нерівності запроваджувались повсюдно. Незважаючи на це, участь митців-галичан у загальнонаціональних досягненнях української літератури була не лише помітна, а й вражала зримими результатами: яскравим художньо-естетичним колоритом, історичністю мислення. Їхні твори часто являли собою такі ідейно-тематичні матеріки, містецьке підкорення яких було під силу найчастіше тільки авторам-галичанам.

Ніхто краще за них не міг осягнути психологію життя горян, їх побут та етнографію, етнічну специфіку, складну і драматичну історію краю. Нікому так, як їм, не відкривалися глибинні джерела унікального місцевого фольклору - такого потужного у своїй духовній плоті і міцного в естетичній первородності.

Цілі твори про "славу минувшину" /Лепкий Б. Трилогія

Мазепа: „Мотря“, „Не вбивай“, „Батурін“ /1926-1928/, Вильшенко А. „Життя й пригоди Цяпки-Скоропада“ /1926/, Купчинський Р., Курилася доріженька“ /1927/, Лудко Ф., Чорторій“ /1928/, „Берестейський мир“ /1928/, Петров В., „Спомини“ /1928/, побачили світ збірки новел Марка Черемшини „Село вигибає“ /1925/, „Верховина“ /1929/, В. Стефаніка „Земля“ /1926/, романи Ю. Опільського „Ідоли падають“ /1928/, „Сумерк“ /1929/, повість Катрі Гриневичевої „Шоломи в сонці“ /1929/, плідно прагнуть О. Кобилянська, О. Маковей, А. Крушельницький та інші. „Очевидно, — пише М. Ільницький, — українська література 20-30-х років на цьому боці Збруча справді взяла на себе обов'язки, може, й нехарактерні з погляду „чистих естетів“, але конче потрібних в умовах, коли з одного боку Збруча під скипетром Сталіна панує русифікація і триває винищення української інтелігенції, а з другого боку — розпаношилася колонізація. У боярській Румунії у сільські буковинські мерії, населені українцями, були завезені спеціальні урядові гумові палиці /та ще й до того понумеровані/, якими карали за кожне українське слово, мовлене у школі, державній установі.“¹

У Галичині, де корінне українське населення вело нерівну боротьбу за збереження своєї древньої культури, на мистецьких шуканнях лежала тінь трагедії відлученого від усієї нації й зневаженого народу. Вона прочитується не так у проблематиці творів /хоча є й такі/ і не стільки в настроях суму, безнадійності людських стремлінь, що викликали заперечення у Козланюка. Основна їх /творів/ інспірація, що співпадала з атмосферою загального піднесення духовної енергії молодого століття, полягала в пафосі опору пресингові, у консолідації сил для здійснення широкої прог-

¹ Ільницький М. Портрети в різьблених рамах// Дзвін.- 1991.- № 1.- С. 55.

рами вдосконалення творчої особистості, у прагненні до своєрідності національного самовисловлення.

І в накресленнях, і в життєвих наслідках роль цього руху цілком прогресивна: він не був герметичний, замкнений і скоро захопив ртні прошарки того багатомовного перехрестя культури, "маленького Парижа", яким здавна був за своїм національним складом Львів.

І хоч література Галичини 20-х років не пнула на "високі естетичні гори" /М.Ільницький/ і її "бракувало Європи" /М.Рудницький/, вона вчила любити, не зраджувати і не втратити України. "Як люблю я, як глибоко люблю оцю велику боротьбу, оцю буйну соціалістичну Україну, - вигукував Мирослав Ірчан. - Бо в ній я виликував прокляту отруту."¹ Оця любов і боротьба М.Ірчана дуже дорого йому обійшлася. Редактор журналу "Західна Україна" /Харків-Київ/, один з найпопулярніших пролетарських письменників у 1933 році був безпідставно звинувачений у зраді народним інтересам і репресований. Такої ж фатальної долі зазнав талановитий поет, публіцист, керівник літературної організації галицьких пролетарських письменників "Горно", редактор журналу "Вікна" Василь Бобинський. Розстріляний 1938 року.

Заангажовані любов'ю до України, галичани дали талановиті твори, якими не посоромилася б Європа. Цілу об'ємну прізвиш називає М.Ільницький, не по своїй вині маловідомих чи невідомих сучасному читачеві, яких треба, нарешті, вивчити і повернути народу. Серед них імена Уласа Самчука, Юрія Липи, Леоніда Мосенда, Наталени Королевої - Старої, Богдана-Ігоря Антонича, Оліана Опільського, Наталі Лівницької - Холодної, Святослава

¹ Ірчан Мирослав. В бур'янах// Ірчан М. Вибрані твори: У2 т.- Київ., 1958.- Т. I.- С.364.

Гординського... Будь-яке з цих імен прикрасило б сторінки котроїсь з європейських літератур."¹

Звичайно, цими іменами не обмежується галицька література міжвоєнного двадцятиліття. Не названі письменники старшого покоління, "хрестоматійні", загальновідомі, "загублені", негадано забуті, вилучені, непоціновані тощо. Кожен з них вписав свою сторінку в історію культури рідного народу, в міру сили, таланту збагачував духовність нації, а, можливо, був і залишається вчителем наступних поколінь. З вдячністю згадує нині сучий майстер слова Роман Іваничук Івана Степановича Керницького /1913-1981/, автора збірок новел "Святоіванські вогні" /1934/, сучасника П.Козланюка, про якого читач не знав нічого аж до публікації, здійсненої автором роману "Мальви". "У моїй бібліотеці й донині зберігається книжка новел І.Керницького "Святоіванські вогні", яку я успадкував по батькові,- пише Р.Іваничук.- Мушу признатися, що на початках своєї літературної праці я часто перечитував цю книжку, навчаючись у автора вміння знаходити точні художні деталі, вчився лаконічності й ліричності художньої мови, щоб не важко було б охочому критикові знайти в моїх ранніх новелах прямий вплив для мене близького, а широкому читачеві невідомого письменника."²

Багато нових імен знайдено при перегляді часописів "Вікна", "Горно", "Робітничий театр", "Сила", "Сельроб", "Проти хвиль", та ін., в яких П.Козланюк не тільки публікувався, а й був членом редакції або їх очолював. Відчуття спільності українських історико-культурних коренів було наріжним каменем художнього світо-

¹ Ільницький М. Портрети в різьблених рамах// Давін.- 1991.- № 1. С.55.

² Іваничук Р. Загублена знахідка Діогена// Жовтень.- 1989.- № 1.- С.64.

сприймання. На ньому зводилась і трималась уся конструкція мислення нового часу. Її створювали не митці-одинаки, апріорно ізольовані між собою.¹ Велику роль в осмисленні творчої реальності в її багатогранних проявах, зв'язках відіграє література, в цілому публіцистика, що активно виступає вперед, стає коригуючою і мобілізуючою силою. Починається інтелектуалізація творчого процесу при сприянні, звичайно, журналів. І письменники, і критики, і журналісти звертають погляди на Схід, що підтверджували навіть назви журналів: "Промінь" /Чернівці, 1921-1923/, "Вікна" /Львів, 1927-1932/, "Нові шляхи" /Львів, 1929-1932/. Бо як справедливо писав С.Гординський: "Розглядаючи галицьку культуру, не можна брати її окремо, а лише як частину цілого українського механізму /.../ інакше погляд буде фрагментарний. Завжди, в усіх проявах культура галицька, як і інших областей з українським населенням, тяжіла до Наддніпрянської України як до свого природного ядра, незважаючи на існуючі політичні відношення."¹

Велику роль у підтриманні зв'язку з національними коренями відіграв журнал "Вікна", редактором якого був поет В.Бобинський. "Основним завданням журналу було тоді збирання навколо "Вікон" молодих літературних сил, талантів, ясна річ, з середовища революційних трудових мас, - згадував П.Козланюк. - "До нас, хто серцем кучерявий!" - надрукував В.Бобинський тичинітський заклик у четвертому номері журналу. І вони йшли в наші "Вікна" з палкими й кучерявими серцями для пролетарської справи. Йшли з робітничих кварталів Львова, з міст і сіл Гуцульщини і Покуття, Волині й Полісся, писали для нас і вітали нас з доброю справою десятки політв'язнів з польських тюрем, сердечно бажали нам ус-

1 *Судна-ту: Lwow. - 1934 - № 5*

п'іхів радянські письменники з Москви, Харкова й Києва, поздоровляли й відзначали нашу працю пролетарські письменники Польщі, Чехословаччини, Німеччини і Болгарії."¹

Безперечно, робота у "Вісках" мала вагоме значення для П.Козланюка: розширилося коло друзів, удосконалилась художня майстерність, розквітнув публіцистично-сатиричний талант, загострилось політичне чуття. Плідність його роботи публіциста можна порівняти хіба що з Остапом Вишнею, який міг одночасно писати фейлетони для кількох газет.

Рання творчість П.Козланюка дала нам прекрасні зразки органічної залежності форми від змісту, гармонійного співвіднесення творчих прийомів, засобів живописання, емоційних фарб природі відтворюваного об'єкту і тій меті, яку прагнув досягнути письменник. Майбутньою рушійною силою таланту П.Козланюка є пристрасний пафос ідейної боротьби за соціальну справедливість, проти польсько-шляхетської окупації, за воз'єднання українських земель. "Сатирична, як і вся публіцистична діяльність П.Козланюка, — пише В.Качкан, — була невіддільна від революційного руху на західноукраїнських землях. Він належав до тих революційних письменників, яких не зламали ні арешти, ні дефензива, чиє перо не притупили утиски, погрози і цькування відкритих і прихованих ворогів. Героїзм у цій боротьбі проявлявся не тільки на барикадах, у забастовках та демонстраціях, не тільки в тюрмах і катівнях, але й у вогненних словах публіцистів і журналістів, що викривали капіталізм, виносячи на всенародний суд імена некоронованих світських і церковних диктаторів та покро-

¹Козланюк П. Твори: В 4Т. — К., 1976. — Т.4. — С. 215-216.

виглядів соціального і національного гноблення."¹

Одним із найважливіших завдань письменника і громадянина П.Козланюк вважав пробудження з соціальної сплячки народу, виведення його з темряви, спонування до активного неприйняття не гідного людини стану. Широкою інформатією про життя трудящих за кордоном, насамперед на Східній Україні і в Росії, він викликав бажання домогтися якісної, радикальної зміни свого життя. Письменник знаходить різні способи і форми для діалогу зі своїм народом. Не прибираючи менторської пози, він радить делікатно, тонко, з почуттям міри і такту, - не примушуючи адресата дотримуватись тої ради, і тим досягає великого ефекту. "Що робити?" /1928/, скажімо, селянину у вихідний день? Варіантів не так уже й багато: всіх їх письменник знає до найменших дрібниць. Перший варіант: після важкого робочого тижня виспатись або встати раненько і піти до церкви. Автор радить другий варіант, який дозволить уникнути пекла /гріх спати під час служби божої/ і дасть можливість відвести душу: "Вставайте й чухайтесь якийсь час. Притому можна вам із жінкою дрібку посваритися і півкашука бакуну викурити, ну і помолитися ширю з півгодини за те, що град вам вибив жито, езекутор взяв полотно, піп за хрестини - двадцять золотих, а дідич у дворі дає ще - дай йому боже панування - заробляти в себе 80 грошів денно"² Правда, може бути /зрідка/ і третій варіант: десь у сусідньому селі чи містечку організовується селянське віче або робочий мітинг. Але й туди не варто йти. "Раз тому, що тамки буде велика гличба народу, а по-друге... гріх таки, бачите, туди йти.

¹Чайков В. Петро Козланюк: Нарис життя і творчості.- К., 1980.- С. 109.

²Козланюк П. Твори: В4Т.- К., 1975. Т.3.- С.268.

Там же збираються самі комуністи й сільробы. Так там самі безбожники - "борішники", преч би ся кажило.- кажуть попи..."¹
/269/.

Важливо наголосити, що адресат автора - безіменний персонаж - бідний селянин-заробітчанин, "господар", який репрезентує селянську масу. Це підкреслюється окремими деталями, які для більшої переконливості повторюються. Кілька разів П.Козланюк називає свого адресата господарем, "самостійним господарем", що, зрозуміло, не сприймається серйозно.

Фейлетон "З весною" /1925/ написаний у формі народнопоетичного паралелізму, з пейзажним обрамленням, його можна було б назвати образом, як би не соціально-політична злободенність і сатиричне начало, притаманні фейлетонному жанру. Весна - найкраща пора року, а ще й на Україні. Все оживає, пробуджується, відновлюється, звучить, милує око. Та невід'ємним супутником цієї краси є людське горе, злидні, знущання, здириство, утиски. Назва фейлетону /"З весною"/ передбачає його зміст. Та читач не знайде його в творі. Більше того, він, як і автор, не зможе милуватися красою весни і тішитися нею. З-за цієї ж причини, через яку автор не може привітати з весною весь люд. Щось йому заважає, щось стримує, щось перебиває. Щоразу, коли наяву, чи в уяві появляється дивовижність весняних чарів, і він, зачарований, хоче звернути на них увагу інших, дивіться, мов: "А що всілякого роду птахів прилітає з весною...", "А що за чудова музика на селі...", "А що за чудова ніч в селі навесні..."

Та на кожне світло-мажорне "А що..." є темно-мінорне: "Там

¹ Козланюк П. Твори: В4Т.- К., 1975. Т.3.- С.269.

знов" приїхав пан від податків.

При таких обставинах вітати селянина з весною - це насміятися з нього. Оригінальність і художня довершеність фейлетону власне й досягається дивовижним для початкуючого письменника змілим використанням засобу антитези на всіх рівнях: композиційному, образному, ідейному.

Улюбленим прийомом П.Козланюка, крім контрасту, є "лобова атака" проти конкретної особи, організації, події, державних документів. У цьому зв'язку цікавий ще один пам'ятет П.Козланюка "Конституція", де визначальною рисою є прийоми осміювання системи її власними документами, в даному випадку - конституцією.

У легковажному тоні, ніби заперечуючи опонентам зі "скривленими" поняттями про конституцію, автор доводить /принаймні хоче довести/ протилежне. Аргументами, що мали б наочно переконати "невіруючих" у справедливість, демократичність, користь того документу, автор досягає протилежного ефекту. В цьому весь парадокс - і майстерність памфлету.

"Невіруючі" - це польська верхівка, котрій, згідно конституції, все дозволено; селяни твердо переконані; що конституція привілея сильних світу цього; більшовики, що не допускають і думки про конституцію в буржуазному світі. Терпеливо, у доступній для всіх формі, з повагою до опонентів, автор доказує всім трьом опонентам, що конституція існує; вона діє для всіх, отже, можна нею користуватися.

Далі йде розшифрування того "можна" на прикладі конкретних ситуацій і соціальних груп, права яких і захищає конституція. Обом групам - все можна, особливо нижчим верствам. Частина мати таку конституцію, що дозволяє бути безробітним: ходити, курити,

боятися всього; не платити податки і штрафи; не давати ексекторові останній кожух та чоботи - всі ці права конституція забезпечує.

Такі виразно-прості і буденно-невинні "правові" ситуації викликають у читача безліч аналогічних ситуацій і з його власного життєвого досвіду. Мимоволі з'являються асоціації, узагальнення, роздуми, збуджуються емоції. І саме в цьому - чудесний ефект імпровізації як основного сюжетно-стильового прийому П. Козланюка.

Цілісність, стрункність, строга простота, ясність, смислова наповненість, оптимізм, політична конкретність - ось що характеризує Козланюка-фейлетоніста. Беручи за основу факт чи документ, письменник узагальнює їх, подає різкі контрастні порівняння, виразні асоціації; синтезує в гостро політичні висновки; одягає у художню, пристрасно-емоційну форму. Він добре знає, про що і для кого пише, тому слово його завжди мало адресата і доходило до нього.

У другому розділі - "Ранні оповідання П. Козланюка в контексті західно-української літератури" - досліджується ідейно-тематичний діапазон творів, які ввійшли до першої збірки П. Козланюка "Хлопські гаразди" /1928/. У реферованій дисертації ці твори розглядаються на широкому суспільно-художньому фоні епохи і в контексті української селянської прози кінця XIX- початку XX століття. Проводяться типологічні паралелі між оповіданнями П. Козланюка і аналогічними за тематикою творами І. Франка /"Добрий заробок"/, В. Стефаника /"Осінь", "Синя книжечка"/, М. Черемшини /"Лік"/, Л. Мартовича /"Думера", "За межу", "Мужичька смерть"/, О. Маковця /"Інвалід"/.

У роботі зазначається, що ранні оповідання П. Козланюка в

основному "учнівські". Далеко не все йому вдається і чи не найбільша проблема, яка і в зрілому письменницькому віці не вирішена в ідеалі, — це мотивування поведінки персонажів. Але саме в цих творах ми помічаємо вже й те, як сувавально від оповідання до оповідання Козланюк позбавляється стильового баласту, як відшліфовує діалоги, як збагачує арсенал засобів для відтворення внутрішнього світу людини, складної гама душевних порухів, її найзаповітніших мрій.

Спостереження над еволюцією художнього стилю письменника дають підстави для висновку: Козланюк був талановитим учнем.

Позитивно оцінюючи першу збірку оповідань "Хлопські гаразди" як таку, що розповідає нам "про життя поневоленого селянства, про його надмірні утиски, нелюдське над ними знущання", В. Кирилюк звернув увагу на вміння Козланюка "вибирати цікаві сюжетові ситуації й до сумних картин створити певний інтерес у читача".

Як ілюстрацію він наводить цитату з оповідання "Щаслива думка" і робить висновок: "Суто по-стефаниковому виявлено черствість, байдужість селян до горя Іванихи, бо одвічне горе приглумило все".¹

З останнім висновком ученого не можна погодитися, оскільки у Козланюка ми не знайдемо жодної новели, в якій би діяли персонажі з притлумленою совістю, з утраченою людяністю. Так, у стані найвищої психологічної напруги вони проклинають своїх дітей /"Кленові листки", "Катруся"/; ставть дітовбивцями /"Новина"/; просять швидкої смерті для своїх матерів /"Святий вечір"/, але не тому, що втратили людське в людині. Всіма ними, як не парадоксально, керують гуманні цілі і любов до близьких. При цьому,

¹Кирилюк Є. Козланюк П. "Хлопські гаразди". Оповідання// Критика.- 1928.- № 5.- С.121.

в усіх випадках, знаходяться люди /селяни/, які делікатно і тактовно намагаються зрозуміти /"спам'ястати"/ словом, порадою, співчуттям.

Тодішнє селянське життя було настільки трагічне, що мимохідь робило людину черствішою, жорстокішою. Та при всій трагічній напрузі "просвітити" душу селянина – завжди білу, як цвіт вишні, міг здійснити Стефанік – геніальний талант, досвідчений майстер.

А П.Козланюк був лише початківцем, тому в кожному типологічному зіставленні тематично близьких творів, наприклад, новели В.Стефаніка "Осінь" і П.Козланюка "Сільська поезія" /1927/, закономірно, перевага буває на боці В.Стефаніка.

Тема обох творів – бідність селянської родини, безвихідь її становища. Однакову роль відіграють заголовки творів – контрастну. У першому з них заголовком підкреслено зубожіння селянина, котрий у найбагатшу пору року – осінь – перебивається на сухому хлібі і бараболі. У другому – "сільська поезія" – це теж безпросвітна бідність, з якої не рятує навіть смерть, бо і вона "коштує".

Слід підкреслити, що коли предметний світ новели Стефаніка невід'ємно пов'язаний з почуттями і вчинками персонажів і виступає своєрідним "барометром" їх настроїв, то у Козланюка він характеризує соціальний стан героїв.

Ранні оповідання П.Козланюка не вийшли ще за межі традиційної форми. Письменник не завжди знаходить композиційні підходи, особливо це стосується "образу автора".

Якщо Стефанік-автор або повністю відсутній, або "захований" за своїми героями, то Козланюк у даному випадку не тільки веде розповідь, /буває сюжет/, а й коментує зображене, висловлює своє ставлення до подій та персонажів, емоційно їх оцінює, ма-

лює портрети, характеризує героїв, демонструє механізм розповіді тощо.

Розкриття найпотаємніших глибин людської душі не було безпосереднім художнім завданням П.Козлянюка. Його герої не схильні до глибокого внутрішнього самоаналізу. Тому основне навантаження у використаних формах психологічного аналізу несуть авторські характеристики та вчинки героїв, їх словесне самовиявлення. Характеризуючи внутрішній стан свого героя, П.Козлянюк ширше, ніж Стефаник, звертається до нагнітання синонімічних тропів, до уточнення метафори чи іншого тропу порівнянням тощо.

Людина в ранніх оповіданнях П.Козлянюка показана в різних ракурсах, у розвитку. Зокрема, він розглядає і ту сферу її життя, куди вступають ще нові, але вже достатньо реальні поняття: класова боротьба, революція, соціалізм, політ'язень, і ту, де особливо чітко вимальовуються події духовного плану, де герой постає перед читачем, як залежний від оточення і в той же час самостійний, своєрідний, цілісний світ - вагомий, надзвичайний і складний. Ілюстрацією цих думок може бути оповідання "Засуджений" /1928/.

В основу твору покладена дійсна подія - відзначення в Галичині 1 травня, що закінчилося побиттям демонстрантів жандармами та страшними репресіями і тюрмами. Оповідання "Засуджений" має монологічну форму, вірніше, відтворює "потік свідомості" засудженого на страту.

П.Козлянюк обрав тему, що не раз розроблялася в літературі: "Лист засудженого воюка до своєї жінки" О.Кобилянської; "Останній день засудженого на страту" В.Гого; "Смерть Івана Ілліча" Л.Толстого; "Оповідання про сімох повішених" Л.Андрєєва,

"Невідомий" М. Коцюбинського, "Перед світом" М. Чернявського та ін.

У переважній більшості названих творів письменників цікавить психологічний стан засуджених напередодні страти. Для П. Козланюка головне - суспільно-політична характеристика дій і вчинків героя, глибоке викриття соціальних причин, які спонукали його на вчинок.

З кожним твором письменник намагатиметься глибше відтворити дійсність, а не описувати її; більше сказати, ніж розказати. Цієї меті і будуть підпорядковані внутрішній монолог, діалог, невласне пряма мова, підтекст і самий стиль.

Поступово творча манера Козланюка ускладнюється й урізноманітнюється. Немовірне стремління до правди спонукало Козланюка шукати ті ланки, які зв'язують людину з середовищем. Він знаходив їх і, дякуючи цьому, зумів показати в своїх оповіданнях соціальні відносини Галичини на початку ХХ століття.

П. Козланюк був захоплений внутрішнім змістом соціальних перетворень. Тому головною темою ранніх оповідань стала моральна криза суспільства, трагедія галицького селянина в умовах пансько-польської окупації. Звідси - одержимість у розкритті селянської теми в усій її складності і багатстві впродовж всієї творчості, в усіх жанрах. "Хлопські гаразди" хвилювали і мучили письменника. З особливою силою вони відображені в оповіданні "Прошання" /1926/, де показана філософія мужицької смерті. Помираючого Михайла, його дружину і дітей проймає невимовний жаль - не тому, що він мало прожив, а тому, що крім клопотів, видатків не залишав родині більше нічого.

Оцею чорний, просяклий аліднями мужицький сум невідступно ходить за родиню Семена /оповідання "Вартя", 1921/: За борги

і податки описали хату і наказали до двох місяців вибратися з дому. З утратою хати Семен втратив усе. Він - жебрак, до громади не пишеться. Втратив хату - втратив бога і сумління. Тепер він не боїться нікого і нічого, навіть криміналу.

Ранні оповідання П.Козланюка, незважаючи на сильний струмінь наслідування, засвідчили все ж появу талановитого письменника, який добре знає життя галицького селянина, його болі і сподівання. Не випадково збірка його оцінена позитивно.

"П.Козланюк - третя видатна особа, дебютував збіркою "Хлопські гаразди" /.../, - писав Роман Сказанський. - Пильний спостерігач, чулий до людського горя й нужди."¹

Рецензент не обминув і впливу Стефаніка на Козланюка, висловивши надію, що ті впливи поступово зникнуть. Підставою для таких прогнозів стало оповідання "Вогонь".

Є.Кирилюк, який першим відгукнувся на вихід збірки, відзначив її позитивні сторони, насамперед багатство мови, уміння Козланюка відтворювати місцевий колорит, не переобтяжуючи розповіді діалектизмами. "Перша збірка вийшла непогана, - писав він. - Надалі не треба залишатися у вузьких, все-таки, рамках" краєвої тематики." Живучи на Радянській Україні, західноукраїнські письменники не повинні цуратися й інших тем, не вважаючи це за зраду уявленої Галичини.

Творчість письменника набере тільки ширшого значення тоді, коли він охопить ширші сторони нашого життя. Отже, за нові сюжети."²

Порада критика була слухна і своєчасна. П.Козланюк прислу-
¹Сказанський Р. Літсеція "Горна"// Нові шляхи.- 1929.- № 7.- С.149.

²Кирилюк Є. Козланюк П. "Хлопські гаразди"// Критика.- 1928.

хався до неї. Побувши "учнем" у школі Франка, Стефаніка, Мартовича, Черемлини, він засвоїв уроки, що дали йому міцний фундамент для самостійного розвитку таланту, художньої майстерності, індивідуального стилю.

У висновках підведені підсумки, узагальнюються результати дослідження ранньої творчості П.Козланюка.

П.Козланюк ввійшов в історію української літератури як представник того покоління художників слова, чия творчість припадає на один із найскладніших періодів розвитку західноукраїнської літератури - 20-30-ті роки. Для цього періоду властиве піднесення активної революційної боротьби на всіх ділянках політичного і літературного життя. Тому й не дивно, що поряд з критикою політики польського буржуазно-поміщицького уряду в Західній Україні письменник показує зростання революційних настроїв населення, реалістично відтворює ті зрушення в свідомості західноукраїнського селянина, які відбулися під безпосереднім впливом Жовтневої революції.

Соціальні мотиви, навіяні життям, сприяли тому, що перші твори П.Козланюка можна розглядати у співставленні з творчістю видатного майстра слова В.Стефаніка. Наслідуючи реалістичні традиції Франка, йдучи слідом за В.Стефаніком, письменник глибоко вивчав навколишню похмуру дійсність, настрої селянства. Найбільш помітною ознакою, яка і зближувала П.Козланюка з його попередниками, - була спільність теми, окремих деталей, сюжетних ситуацій. Селянська тематика стала особливістю авторського обличчя. Завдяки глибокому знанню життя селянства, звичаїв, інтересів і прагнень трудового народу письменник вмів зображати тогочасні події, висвітлюючи їх з точки зору простої людини. Змальовані ним селяни висловлюють свій гнів як проти україн-

ських панів, так і проти польських експлуататорів. Герої Козланюка чим далі, тим більше переконуються у неможливості свого злиденного існування, відкрито заявляють про те, що треба змінити світ. Як бачимо автор з особливим почуттям громадянина усвідомлює велич завдань, висунених самим життям і підіймати на боротьбу з неправдою галицького мужика, ширше розкривати йому очі на жахливу дійсність, пробуджувати віру в свої сили. Пильно вдивляючись в обличчя героїв, він проникає в найтаємніші куточки людської душі, розкриває динаміку масової свідомості селян, показує, як із страшної темряви і затурканості пробуджуються вони до соціально-активного життя.

Основний зміст дисертації відображений в таких публікаціях:

1. Стильові особливості ранньої сатири П.Козланюка // Ідейно-художнє новаторство в українській літературі: Зб. наукових праць.- К., 1985.- С.8-15.
2. Майстерність Петра Козланюка у відтворенні селянської нещасті. /Спроба типологічного аналізу// Українська мова і література в школі.- 1986.- № 12.- С.54-57.
3. Психологічна майстерність ранніх оповідань П.Козланюка. //Громадянський пафос української літератури: Зб. наукових праць.- К., 1988.- С.9-15.
4. Із спостережень над портретною майстерністю Ольги Кобилянської та Петра Козланюка.// Матеріали республіканської наук. конференції "Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової культури". Тези виступів.- Чернівці, 1988.- С.105-106.
5. Т.Шевченко у творчій біографії П.Козланюка.// Матеріали обласної наук. конференції: Тези виступів.- Івано-Франківськ, 1989.- С. 33-34.

6. Психологічний аналіз в оповіданні П.Козланюка "Сільська поезія" та в оповіданні М.Колубинського "Що записано в книгу життя".//Матеріали науково-практичної конференції: Тези виступів.- Івано-Франківськ, 1989.- С.16-19.
7. Проблема формування нової людини в ранніх оповіданнях Петра Козланюка.//Матеріали науково-практичної конференції: Тези виступів.- Тернопіль, 1989.- С.23..
8. Тема воз'єднання в ранній творчості Петра Козланюка.//Матеріали обласної історико-краєзнавчої конференції: Тези виступів.- Івано-Франківськ, 1989.- С.39-40.
9. Изучение сюжетно-композиционного своеобразия творчества Петра Козланюка на факультативных занятиях.//Актуальные проблемы современной школы и профессиональной подготовки учителей: Об. научных трудов.-М., 1990.- С.44-52.
10. Традиції І.Я.Франка у творчості П.Козланюка.//Матеріали Міжнародного симпозіуму "Іван Франко і світова культура": Тези виступів.- Львів, 1986.- С.16.
11. Петро Козланюк і Василь Стефаник.//Матеріали науково-практичної конференції: Тези виступів.- Івано-Франківськ, 1990.- С.34-36.
12. Петро Козланюк про Івана Франка.// Матеріали регіональної міжвузівської конференції: Тези виступів.- Івано-Франківськ, 1991.- С.54.
13. Динаміка класової свідомості героїв В.Стефаника та П.Козланюка.//Матеріали республіканської наукової конференції: Тези виступів. Івано-Франківськ, 1991.- С.35-37.

Н.Косач

Нідписано до друку 17.12.1992 р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Тир. 100 пр. Зам. 712. Безплатно.
Дол. КДПІ ім. М. П. Драгоманова, Київ, Пирогова 9.

- Маркс К., т. 19, с. 9—32.
- Маркс К. Капитал. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 23, с. 90.
- Энгельс Ф. Бруно Бауэр и первоначальное христианство. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 19, с. 306—314.
- Энгельс Ф. Анти-Дюринг. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 20, с. 328—330.
- Энгельс Ф. К истории первоначального христианства. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 22, с. 465—492.
- Ленин В. И. Социализм и религия.— Полн. собр. соч., т. 12, с. 147.
- Ленин В. И. Об отношении рабочей партии к религии. Полн. собр. соч., т. 17, с. 415—426.
- Ленин В. И. Классы и партии в их отношении к религии и церкви. Полн. собр. соч., т. 17, с. 429—436.

